

BOGUMIŁA STANIÓW

ORCID: 0000-0002-2562-2848

Uniwersytet Wrocławski

W SŁUŻBIE IDEOLOGII. CENTRALNY ZAKUP CZASOPISM I ZALECENIA DOTYCZĄCE PRENUMERATY DLA SZKÓŁ W POLSCE W LATACH PIĘCDZIESIĄTYCH XX WIEKU

Indoktrynacja w szkole po II wojnie światowej. Akcje subsydiowania i prenumeraty centralnej czasopism dla szkół oraz ideologiczny charakter tych działań w latach stalinowskich. Czasopisma radzieckie jako element budowania światopoglądu nauczycieli i indoktrynacji uczniów.

SŁOWA KLUCZOWE: centralny zakup czasopism, historia prasy, szkolnictwo, 1950–1956

WSTĘP — INDOKTRYNACJA W SZKOLE

Odbudowywanie struktury szkolnictwa polskiego po II wojnie światowej przebiegało w atmosferze społecznego zrozumienia dla ważności tej sfery życia publicznego i konieczności szybkiego odrobienia zaległości, sprawnego zorganizowania systemu szkolnego. Musiał to być nowy system, bo w wyzwolonym państwie tworzyły się nowe siły społeczno-polityczne. Na początku nowe struktury szkolnictwa spontanicznie naśladowały przedwojenne (zwłaszcza w zakresie typów placówek i zasad ich funkcjonowania), gdyż liczył się czas, ale wkrótce władza upomniała się o prawa do decydowania o szczegółach ustroju szkolnego, tak by jak najprędzej mogła mieć na niego wpływ. Już w sierpniu 1944 roku w Lublinie powstało pierwsze kuratorium, a w Chełmie, w lipcu tego samego roku, inspektorat szkolny (Wierzchnicki, 2015). Chociaż początkowo korzystano z przedwojennych ustaleń prawnych, wkrótce stworzono własne rozwiązania, które pozwalały wydawać odpowiednie regulacje prawne czy organizować różne formy szkoleń, w tym politycznych, nauczycielstwa. W listopadzie 1944 roku na zjeździe lubelskim,

który zgromadził zarówno nowe władze szkolne, jak i zwykłych, niczego nieświadomych nauczycieli, zaakceptowano demokratyczne zmiany w państwie i szkolnictwie oraz przypieczętowano zgodność linii władzy z polityką szkoły. Powszechność i dostęp do różnych form kształcenia na poszczególnych szczeblach były wtedy priorytetem. W następnym roku poświęcono im, a także jednolitości, bezpłatności i obowiązkowości szkolnictwa, Ogólnopolski Zjazd Oświatowy, który odbył się w Łodzi. Oprócz pryncypiów dyskutowano tam również nad programami i treściami nauczania. Dużym problemem były kadry, które zasilano ludźmi niewykształconymi, za to ideologicznie sprawdzonymi. Relacje między szkołą a ideologią były wyraźnie dostrzegalne i miały stać się przedmiotem obrad zjazdu nauczycieli już w listopadzie 1945 roku w Bytomiu (z udziałem Bolesława Bieruta, ówczesnego prezydenta KRN oraz ministrów oświaty, kultury i sztuki). Jednak to wydarzenia zdominowały wówczas kwestie statusu nauczyciela oraz jego sytuacji materialnej, pozostawiono więc wcześniejsze ustalenia bez zmian. Ostatecznie temat powrócił ok. roku 1947, a na zjeździe delegatów ZNP w maju 1948 roku kwestie relacji władzy i ideologii do funkcjonowania szkoły stały się już najważniejsze (Wierzchnicki, 2015, za: Mauersberg, Walczak, 2005).

Indoktrynacja polityczna w powojennej polskiej szkole, zwłaszcza do roku 1956, doczekała się już swoich opracowań. Władza wpływała na różne aspekty szkolnego życia. Badacze tych kwestii wskazują przede wszystkim na: indoktrynację nauczycieli (Kryńska, Mauersberg, 2003, s. 151–180; Bober, 2011, s. 125–182), zwalczanie edukacji religijnej (Kryńska, Mauersberg, 2003, s. 12–52; Bober, 2011, s. 293–358), walkę z tradycyjnymi wartościami (Bober, 2011, s. 239–292), tendencyjne treści w programach nauczania i podręcznikach (Kryńska, Mauersberg, 2003, s. 53–111; Bober, 2011, s. 183–238), sterowanie działalnością organizacji młodzieżowych (Kryńska, Mauersberg, 2003, s. 112–150; Bober, 2011, s. 359–405). Niezwykle istotnym aspektem jest również wpływ władzy na dostępność oraz tematykę książek i czasopism w szkole. Jest on najmniej zbadany, wymaga bowiem analizy pośredniej — nie tyle (czy nie tylko) samych dokumentów piśmienniczych niosących ładunek propagandowy, ile pewnej polityki kierowania nimi, czyli procedur pozwalających na docieranie do szkół konkretnych tytułów oraz właściwe ich wykorzystywanie w nauczaniu, wychowaniu i kontaktach z rodzicami lub opiekunami dzieci¹. Odbywało się to za pomocą rozporządzeń i komunikatów kolejnych ministrów resortu oświaty, a dyrektorzy szkół mieli za zadanie wprowadzać je w życie. Ten artykuł ma na celu ukazać, jakie decyzje podejmowano i jakie środki kierowano do szkół w związku z prenumeratą czasopism, niezwykle ważnego i odpowiednio docenianego przez władze narzędzia propagandowego

¹ Por. fragmentaryczne badania: Staniów, 2016a, 2016b.

wpływu. Jego podstawą stały się okólniki i komunikaty kierowane przez ministerstwo do władz szkolnych, publikowane na łamach „Dziennika Urzędowego” w latach 1950–1956².

IDEOLOGIA A SŁOWO DRUKOWANE W POWOJENNEJ SZKOLE (DO 1949 ROKU)

Władze od początku dostrzegały potencjał ideologiczny, który można było dostarczyć młodym ludziom za pośrednictwem słowa drukowanego. Niedostatek podręczników i książek do użytku szkolnego miały niwelować starannie dobrane, dozwolone przez ministerstwo do użytku książki inne: beletrystyka i literatura popularnonaukowa (Staniów, 2011) oraz wybrana naukowa (ale też propagandowa, polityczna, dzieła klasyków socjalizmu itp.), a także czasopisma dostępne w bibliotekach szkolnych. Publikowane w dziennikach urzędowych ministerstwa spisy książek zatwierdzonych do użytku w szkołach na różnych poziomach miały pomóc w identyfikacji książek właściwych (część z nich była kupowana centralnie) i oddzieleniu ich od tych — w opinii władzy — małowartościowych lub wręcz szkodliwych (Korczyńska-Derkacz, 2013). W latach pięćdziesiątych przeprowadzono też wieloetapową czystkę w zbiorach bibliotek szkolnych, pozbawiając je literatury ideologicznie zabronionej (Korczyńska-Derkacz, 2010, 2015; Bober, 2011, s. 262–268). Ale szybko zorientowano się, że to czasopisma niosą informacje najświeższe, docierają do licznej rzeszy czytelników, których można przyciągnąć i zmanipulować.

Zapomogi dla bibliotek na „akcję biblioteczną” przyznawano na mocy okólnika o przyznawaniu subwencji dla bibliotek w gotówce już w 1945 roku (Okólnik, 1945/7)³. Środki te miały pomóc im w budowaniu zbiorów. Okólnikiem nr 7 w sprawie bibliotek szkolnych z roku 1946 poinformowano o utworzeniu w Ministerstwie Oświaty — w ramach Wydziału Bibliotek — Referatu Bibliotek Szkolnych. Okręgowi wizytatorzy mieli za zadanie m.in. opiniować dobór książek do bibliotek szkolnych, a także czuwać nad centralnym zakupem książek oraz centralną prenumeratą czasopism (Okólnik, 1946/7). Te obowiązki wypełniali oni — według ministerstwa — ze zmienną skutecznością, a efekty niektórych akcji nie były zadowalające. Za pomocą kolejnych dokumentów pouczano wówczas zarówno wizytatorów, jak

² Pierwszy taki spis ukazał się w marcu 1946 roku. Ich zbiorcze wykazy opublikowano dwukrotnie (*Katalog*, 1966 i *Katalog*, 1971).

³ W przypisach odnoszących się do ministerialnych aktów prawnych będą się posługiwała początkiem tytułu dokumentu, a także rocznikiem i numerem dziennika urzędowego, w którym został zamieszczony.

i dyrekcje szkół. Kuratoria, inspektoraty szkolne oraz dyrektorów napominano na przykład w sprawie miesięcznika „Nowa Szkoła”, który był właściwie organem ministerstwa, a omawiał „zagadnienia związane z powojenną przebudową szkoły w Polsce i za granicą” (Komunikat, 1946/5). Należało niezwłocznie poinformować o nim w szkołach, powiadomić o możliwościach prenumeraty, zaprezentować charakter tego pisma i potrzebę zaznajomienia się zarówno z archiwalnymi, jak i bieżącymi numerami. Naciskano na prenumeratę osobistą nauczycieli, a tych, którzy ze względów finansowych nie mogli sobie na to pozwolić, kierowano do egzemplarzy prenumerowanych przez biblioteki szkolne, rejonowe, gminne i inne. (Komunikat, 1946/5). W tym czasie podobne merytoryczne zalecenia otrzymywały — zawsze w formie oficjalnych komunikatów — i inne czasopisma, między innymi „Czyn Młodzieży Polskiego Czerwonego Krzyża” (Komunikat, 1946/11).

W oparciu o Dekret o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi z dnia 17 kwietnia 1946 roku wydano Instrukcję o organizacji i prowadzeniu bibliotek szkół powszechnych (jako załącznik do zarządzenia z dnia 20 sierpnia 1947 roku) (Instrukcja, 1947/9). Przewidywała ona organizowanie zarówno biblioteki nauczycielskiej, w skład której miał wejść zbiór czasopism, jak i uczniowskiej „biblioteki podręcznej”, z czytelnią czasopism, o ile szkoła posiadała odpowiednie warunki lokalowe. Czasopisma przedmiotowe, których ofertę wciąż rozszerzały Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych (PZWS), miały pomagać nauczycielom w wykonywaniu ich codziennej pracy dydaktycznej i wychowawczej. Mimo że ministerstwo subsydiowało czasopisma dla pedagogów, ich cena wciąż była zbyt wysoka dla wielu placówek (Komunikat, 1948/5). PZWS zorganizowały więc ekspedycję egzemplarzy okazowych do wszystkich typów i poziomów szkół, a także do zakładów kształcenia nauczycieli. Kuratoria i inspektoraty szkolne otrzymały dodatkowo materiały informacyjne, afisze i ulotki, które miały reklamować prenumeratę czasopism dla szkół. Niestety, ta akcja również nie została przez ministerstwo oceniona jako udana, kłopoty były nawet z ustaleniem adresów szkół, do których miałyby być te egzemplarze wysłane. Kuratoria i inspektoraty szkolne ganiono za opieszałość, ale przede wszystkim za brak zrozumienia i zainteresowania, brak poparcia ze strony administracji i kierownictwa szkół. Kolejny raz przypominano nie tylko o konieczności włączenia się do tej akcji, ale również wykorzystywania w praktyce przesyłanych materiałów i interakcji z ministerstwem (nadsyłania uwag, aktywnej współpracy z czasopismami, dostarczania tekstów metodycznych opartych na praktyce), a przede wszystkim namawiano do tego, by każdy nauczyciel miał dostęp do odpowiedniego do jego specjalizacji fachowego periodyku (Komunikat, 1948/5). W końcu nadszedł etap kontroli, gdyż „zalecenie to nie zostało wykonane w całej rozciągłości” (Komunikat, 1948/13). Wyznaczono czasopisma obowiązkowe do prenumeraty w szkołach ogólnokształcących i zawodowych (do 1 stycznia 1949 roku). Były to: „Polonistyka”, „Wiadomości Historyczne”, „Polska

i Świat Współczesny”, „Geografia w Szkole”, „Biologia w Szkole”, „Fizyka i Chemia”, „Matematyka” i „Język Rosyjski” (Komunikat, 1948/13). Wobec słabego wciąż zainteresowania niektórymi tytułami, zwłaszcza tymi o charakterze ogólnopedagogicznym, rozpoczęto u progu lat pięćdziesiątych (w 1949 roku) prenumeratę opłacaną centralnie przez ministerstwo. Pierwszym periodykiem, który był rozprawdzany w ten sposób, była „Nowa Szkoła” (Komunikat, 1949/3).

LATA 1950–1956

Naświetlone w poprzednim podrozdziale początki powojennego dystrybuowania prasy pedagogicznej do szkół dają wyobrażenie o znaczeniu i problemach tego przedsięwzięcia. Przy trudnej sytuacji finansowej oświaty niełatwo było sprostać wymaganiom ministerstwa, dlatego w przypadku szczególnie istotnych — według władz szkolnych — tytułów decydowano się na centralne opłacanie prenumeraty. Z takim bagażem doświadczeń szkoły weszły w okres stalinowski i nasilająca się ich ideologizacja zaczęła się objawiać w pierwszej kolejności w finansowaniu prenumeraty czasopism radzieckich. W komunikacie z 1950 roku poruszano temat zakupu „Szkoły i Domu” (ministerstwo opłaciło szkołom prenumeratę za pierwsze trzy numery, resztę szkoły miały „natychmiast” zamówić już na własny rachunek). W tym samym komunikacie informowano, że dla tych placówek, w których odbywało się nauczanie języka rosyjskiego⁴, ministerstwo zamówiło i opłaciło bibliotekom szkół podstawowych prenumeratę miesięcznika radzieckiego „Murziłka” (Komunikat, 1950/1)⁵ lub „Pionierskaja Prawda”⁶ (do wyboru) na cały rok 1950. Wszystkie szkoły średnie ogólnokształcące otrzymywały

⁴ Jak podaje H. Zajac (za O. Opólską-Danecką), język rosyjski jako przedmiot obowiązkowy został wprowadzony do szkół na mocy zarządzenia Ministra Oświaty z dnia 12 czerwca 1945 roku, które dotyczyło wprowadzenia do klasy I i II gimnazjum języka rosyjskiego jako jednego z czterech języków obcych (obok angielskiego, francuskiego i niemieckiego), przy czym zalecano równomierne uwzględnienie tych języków. W roku 1954 nauczano go już we wszystkich szkołach stopnia licealnego oraz w szkołach podstawowych, z wyjątkiem szkół, w których nie było nauczyciela tego przedmiotu (Zajac, 2008, s. 8).

⁵ W następnym komunikacie zapowiedziano, że sposób wykonania tych zaleceń będzie sprawdzany przez wizytatorów okręgowych (Komunikat, 1950/20). Pierwszy numer „Murziłki” ukazał się w maju 1924 roku. W latach trzydziestych XX wieku zmieniło się jego przeznaczenie — z pisemka dla przedszkolaków stało się pismem dla młodszych dzieci szkolnych. Do 1991 roku „Murziłka” była organem prasowym KC Komsomołu i Rady Centralnej Wszechzwiązkowej Organizacji Pionierskiej. Tytuł wydawany jest do dziś ([az], 1975). Tytułowy Murziłka początkowo był małym leśnym krasnałem, potem psem, chłopcem-korespondentem (za: *Ulubione*, 2022).

⁶ Pierwszy numer pisma ukazał się w ZSRR 6 marca 1925 roku. Był to organ Wszechzwiązkowej Organizacji Pionierskiej im. Włodzimierza Iljicza Lenina. Tu m.in. w 1940 roku po raz pierwszy wydano w odcinkach *Timura i jego drużynę* A. Gajdara (Sadowski, 2017).

w ten sposób „Wokrug Swieta” i „Ogoniok”⁷. W pierwszej kolejności czasopisma te miały — oficjalnie — wspomagać naukę języka, ale bardzo szybko zaczęto zaznaczać i inne ich zalety („dużą wartość”) (Komunikat, 1950/22b), a przede wszystkim nakazywano:

Każdy otrzymany numer czasopisma powinien być należycie wyzyskany w pracy szkolnej i przechowywany w specjalnej teczce. Po skompletowaniu wszystkich numerów rocznik czasopisma należy oprawić i zainwentaryzować w bibliotece szkolnej (Komunikat, 1950/22a).

Prenumeratę czasopism radzieckich zalecono też w 1950 roku świetlicom szkolnym i pozaszkolnym, w tym przy szkołach dla pracujących. Lista tytułów, które miały być zamawiane „w odpowiedniej ilości egzemplarzy” (Komunikat, 1950/22b), w każdej świetlicy przynajmniej dwa, była już dłuższa i obejmowała pisma:

- „Wożatyj” („Przewodnik Zastępu”)⁸,
- „Družnyje Riebiata” („Przyjacielski Zespół”),
- „Murziłka”,
- „Tiechnika Mołodziezi” („Technika Młodzieży”)⁹,
- „Wokrug Swieta” („Naokoło Świata”),
- „Ogoniok” („Ogieniek”),
- „Fizkultura i Sport” („Kultura Fizyczna i Sport”) (Komunikat, 1950/22b).

W międzyczasie ministerstwo rekomendowało inne czasopisma do bibliotek szkolnych oraz pracy kół przedmiotowych, ale żadne z nich nie otrzymywało już choćby częściowego finansowania (np. „Szkoła i Dom” czy „Życie Literackie”). Zdarzało się, że jeden numer jakiegoś czasopisma wysyłano do szkół z poleceniem wykorzystania go w danym roku szkolnym, np. „Turystykę”.

W grudniu roku 1950 materiały wydawane periodycznie, które nie były przeznaczone dla dzieci i młodzieży, ale miały służyć działalności politycznej nauczycieli w szkołach: „Notatnik Referenta”, „Notatnik Agitatora” oraz „Materiały

⁷ Pismo ukazuje się nieprzerwanie od 21 grudnia 1899 roku. Pierwszym redaktorem był Michaił Kolcow — pisarz i dziennikarz. Powstało jako alternatywa dla ówczesnych burżuazyjnych periodyków, w zamyśle miało docierać do czytelników (również młodych) za pomocą lekkiego przekazu wzmocnionego oprawą graficzną, m.in. dużą liczbą rysunków i ilustracji. Dzięki temu przetrwało czasy stalinowskie i wydawane jest do dziś.

⁸ Decyzją Biura KC Komsomołu 10 czerwca 1924 roku ukazał się pierwszy numer pisma pod nazwą „Wożatyj” przeznaczonego dla przywódców ruchu pionierskiego. Od początku stał się on aktywnym pomocnikiem Komsomołu w rozwoju organizacji pionierskiej. Dużą rolę w powstaniu pisma odegrała Nadieżda Krupska, która przez pewien czas była członkiem komitetu redakcyjnego ([az], 1975, s. 178).

⁹ „Tiechnika-Mołodiezi” była „ochotniczo” (czyli obowiązkowo) prenumerowana przez wszystkich uczniów wielu techników, tak było np. w częstochowskim TZN-ie (Techniczne Zakłady Naukowe, szkoła średnia w Częstochowie), w którym co roku uczyło się ponad tysiąc uczniów (Paruzel, 2005).

dla Prelegenta”, zostały odgórnie przydzielone szkołom średnim ogólnokształcącym, a także podstawowym „o większej liczbie nauczycieli” oraz we wsiach spółdzielczych i PGR-ach (Komunikat, 1950/23). Wobec braku środków centralnych na prenumeratę cennych dla dydaktyki tytułów wymyślono inny sposób na rozpropagowanie zaopatrzenia w czasopisma (m.in. „Iskierka”, „Płomyczka”, „Płomyka”, „Przyjaciela” i „Młodego Technika”). Miał to być zakup zakładowy, który polegał na bezpośrednim docieraniu pracowników Instytutu Wydawniczego „Nasza Księgarnia” i PPK „Ruch” do szkół, z pomocą komitetów rodzicielskich i szkolnych komitetów opiekuńczych, w celu zachęcenia dzieci i młodzieży do indywidualnych, prywatnych zamówień pism dla nich przeznaczonych (Komunikat, 1951/3). Nadal też usilnie namawiano nauczycielstwo do zainteresowania się coraz bogatszą ofertą czasopism pedagogicznych — poprzez zamówienie prenumeraty osobistej oraz do bibliotek (Komunikat, 1951/8). Wysyłano po 1–2 bezpłatne numery okazowe, żeby zachęcić szkoły do współpracy (Komunikat, 1953/5), a do cyklicznie ogłaszanych wykazów książek zatwierdzonych do użytku szkolnego dopisywano czasem również tytuły czasopism¹⁰. Kuszono prestiżem instytucji opracowujących konkretne periodyki, takich jak Polska Akademia Nauk (Komunikat, 1953/16) czy Instytut Badań Literackich (Komunikat, 1955/9), oraz ich wysokim poziomem naukowym (Komunikat, 1954/17). Nie wiązało się to jednak z zachętą w formie choćby dofinansowania części zakupu prenumeraty tych pism. Za to bardzo szeroko reklamowano takie periodyki, które niosły „bogaty materiał ideowo-wychowawczy” (Komunikat, 1951/15). W ten program najbardziej wpisywało się kilka tytułów. Pierwszym z nich był dwutygodnik „Stolica”, który polecano do przygotowywania akcji odczytowo-propagandowych oraz redagowania szkolnych gazetek ściennych na ważne ideowo tematy, w tym „realizacji Planu 6-letniego na odcinku budowy nowej stolicy” (Komunikat, 1951/15). Liczono na to, że gdy czasopismo na stałe trafi do szkół, ożywi działalność szkolnych komitetów odbudowy Warszawy (SKOW) i „zwiększy wkład młodzieży szkolnej na rzecz budowy socjalistycznej Stolicy” (Komunikat, 1951/15). Dlatego zorganizowano dość zawiłą system jego współfinansowania: Naczelna Rada Odbudowy m.st. Warszawy zezwoliła SKOW-om przeznaczać na prenumeratę fundusze pozyskiwane z urządzanych w szkole imprez na rzecz Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy. Uznanie zyskały też: „Przegląd Kulturalny”, między innymi z powodu „wysokiego poziomu ideologicznego” (Komunikat, 1953/11), „Spółdzielnia Produkcyjna”, na łamach której swoimi doświadczeniami dzielili się i przodujący chłopci, i nauczyciele akademicy (Komunikat, 1953/17), oraz „Drużyna”, skierowana do przewodników drużyn harcerek (Komunikat, 1954/16).

¹⁰ Np. „Wiedzy i Życia” w wykazie z roku 1953. Zob. Komunikat, 1953/8.

Apogium promowania propagandowych treści, w tym osiągnięć radzieckiej pedagogiki, nastąpiło w roku 1952, na który zaplanowano prenumeratę dla szkół z budżetu centralnego trzynastu tytułów czasopism. Tabela 1 przedstawia je w takiej kolejności, w jakiej wystąpiły w komunikacie ministerstwa wraz z przydziałem do typów szkół z załączonego tam rozdzielnika (Komunikat, 1952/3). W późniejszych latach dodawano kolejne tytuły (w tabeli przedstawiono zmiany dotyczące 1953 roku), jak również doraźnie wysyłało nadliczbowe egzemplarze do bibliotek spoza rozdzielnika, jako zachętę do prenumeraty (były to zawsze czasopisma radzieckie) (Komunikat, 1953/14).

Tab. 1. Czasopisma finansowane z budżetu centralnego dla szkół w latach 1952–1953 (kolorem niebieskim oznaczono prenumeraty czasopism polskich, czerwonym — radzieckich)

Tytuł czasopisma	Licea ogólnokształcące	Licea pedagogiczne	Licea dla wychowawczyń przedszkoli	Biblioteki przykładowe (bp) ¹¹ lub szkoły ćwiczeń przy ZKN ¹²	Szkoły stopnia podstawowego (min. 3 nauczycieli)	11-latki (SP + liceum)	Licea dla pracujących
1952 (i kontynuowane w 1953)							
„Nowe Książki”			od 1953	bp			
„Polonistyka”				bp			
„Polska i Świat Współczesny”				od 1953 w szkołach ćwiczeń			
„Poradnik Bibliotekarza”				bp		tylko w 1952	
„Komsomolskaja Prawda”							

¹¹ Były to biblioteki, które działały w latach 1948–1960. Odnaczały się dobrymi warunkami lokalowymi, odpowiednio zorganizowanymi zbiorami i wykwalifikowaną kadrą, która mogła udzielać pomocy innym bibliotekarzom szkolnym przywarsztatowo — na specjalnych dyżurach w bibliotece lub w trakcie kursów i szkoleń w tych placówkach. Do idei tej, z jeszcze większym rozmachem, wrócono w Programie pracy biblioteki szkolnej (1983), ale z powodu braku środków pomysł ten nie został w pełni zrealizowany, zob. Andrzejewska, 1996, s. 58.

¹² ZKN — Zakłady Kształcenia Nauczycieli, instytucje, które w zależności od poziomu (kształcenie na poziomie średnim, półwyższym i wyższym) przygotowywały do pracy nauczyciela. W celu realizacji praktyk pedagogicznych nawiązywały współpracę z konkretnymi szkołami w okolicach funkcjonowania ZKN. Tam odbywały się, pod opieką opiekuna z ZKN, lekcje pokazowe (hospitacje) prowadzone przez nauczycieli ze szkoły, a także lekcje próbne przygotowywane i prowadzone przez studentów/słuchaczy różnych poziomów i form kształcenia. Por. Jarowiecki, Nowecki, Ruta, 1983.

Tytuł czasopisma	Licea ogólnokształcące	Licea pedagogiczne	Licea dla wychowawczyń przedszkoli	Biblioteki przykładowe (bp) ¹¹ lub szkoły ćwiczeń przy ZKN ¹²	Szkoły stopnia podstawowego (min. 3 nauczycieli)	11-latki (SP + liceum)	Licea dla pracujących
1952 (i kontynuowane w 1953)							
„Murziłka” (w 1952 do wyboru „Wozatyj”)							
„Naczelna Szkoła”							
„Ogoniok”							
„Pionierskaja Prawda”							
„Sowieckaja Pedagogika”							
„Tiechnika Mołodieży”							
„Uczitielskaja Gazieta”							
„Znanje — Siła”							
tytuły dodane w 1953							
„Bibliotekarz”				bp			
„Pamiętnik Literacki”							
„Przewodnik Bibliograficzny”				bp			
„Wychowanie w Zespole”				bp			
„Pionier” ¹³							

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Dziennika Urzędowego Ministerstwa Oświaty 1952 nr 3, poz. 31 i 1953 nr 17, poz. 14.

¹³ „Pionier” był miesięcznikiem literackim, artystycznym i społeczno-politycznym KC Komсомоłu i Rady Centralnej Ogólnounijnnej Organizacji Pionierskiej, przeznaczonym dla pionierów i uczniów. Ukazywał się od 15 marca 1924 roku.

Dziewięć z trzynastu tytułów abonowanych odgórnie to czasopisma radzieckie, „Polska i Świat Współczesny” był zaś periodykiem o dużej liczbie materiałów propagandowych. Najwięcej takich pism miało być wysyłanych do liceów pedagogicznych i dla wychowawczyń przedszkoli, co świadczy o tym, że władzy zależało przede wszystkim na wychowaniu ideologicznym karnych szeregów nauczycieli. Rozszerzenie listy w 1953 roku poszło jednak w kierunku dodania czasopism służących nie celom propagandowym, lecz fachowym i dydaktycznym (wyjątkiem jest „Pionier”). W wykazie czasopism na 1955 rok Samodzielny Wydział Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych w Ministerstwie Oświaty podawał już nieco okrojony zestaw tytułów polskich obejmujący: „Bibliotekarza”, „Historię i Naukę o Konstytucji”, „Nowe Książki”, „Poradnik Bibliotekarza” i „Życie Szkoły”. Nadal imponujący był zestaw radzieckich periodyków: „Bibliotekarz” (to nowość na liście — do bibliotek przykładowych¹⁴), „Doszkolnyje wospitanie” (nowość na liście — dla liceów kształcących wychowawczynie przedszkoli), „Komsomolskaja Prawda”, „Naczalnaja Szkoła”, „Ogoniok”, „Pionier”, „Sowietskaja Pedagogika” i „Znanie — Siła” (Komunikat, 1955/4). Kilka pozycji dalej, w tym samym roku, ministerialny „Dziennik Urzędowy” zalecał wiele tytułów obcojęzycznych, m.in. francuskich, angielskich i niemieckich, które polecano prenumerować dla potrzeb nauki języków obcych, z wyraźnym wskazaniem dywersyfikacji tych zainteresowań, nawet w kierunku języka chińskiego, hiszpańskiego i włoskiego (Okólnik, 1955/26). Lista czasopism dostarczanych z centralnego rozdzielnika w 1956 roku była podobna do tej sprzed roku, dodano „Książkę dla Ciebie” do bibliotek przykładowych, na listę powróciła „Murziłka”, zabrakło natomiast „Komsomolskiej Prawdy”. Trudno dywagować nad powodami tych zmian, bo nie podawano żadnych konkretnych przyczyn, nigdy nie badano też realnych potrzeb lub stopnia wykorzystywania tych pism w szkołach. Były one jednak raczej zbędnym balastem w zbiorach bibliotek i ich wykorzystanie w dydaktyce było znikome¹⁵. Osobnym komunikatem wstrzymano też prenumeratę „Historii i Nauki o Konstytucji” na rok 1957 (Komunikat, 1956/14). Prenumerata z budżetu centralnego objęła w tym roku już tylko „Bibliotekarza”, „Nowe Książki”, „Poradnik Bibliotekarza” i „Życie Szkoły” (Komunikat, 1957/1). Zmiany polityczne w kraju powiązane z wydarzeniami

¹⁴ Szkolne biblioteki przykładowe funkcjonowały w PRL w latach 1945–1960 i 1965–1971. Zostawały nimi placówki wyróżniające się pod względem organizacji oraz efektywności pracy. Pełniły funkcje metodyczne, służąc bibliotekarzom pomocą w zakładaniu i prowadzeniu bibliotek w szkołach różnych typów.

¹⁵ Świadczyć o tym może słaba reprezentacja tych tytułów w literaturze metodycznej i artykułach publikowanych w pismach metodycznych tamtych lat, ale jest to zagadnienie, które wymaga odrębnych badań.

1956 roku ostatecznie zakończyły kuriozalne prenumeraty pism nacechowanych propagandowo i wykorzystywanych w szkołach pod przymusem, zwłaszcza tych radzieckich¹⁶.

ZAMIAST PODSUMOWANIA, CZYLI KILKA SŁÓW O TYM, CO BYŁO POTE

Po odwilży politycznej sytuacja zrazu wydawała się oczywista, szkoła wyzwolona z okowów ideologii mogła w końcu zacząć normalnie funkcjonować. Jednak gruntowne zmiany systemowe nie nastąpiły od razu i nie aż tak głęboko. W latach sześćdziesiątych na powrót zaczęto organizować łagodny program oddziaływania na szkoły, chociaż nigdy więcej nie zbliżył się on nawet w swojej retoryce i nasileniu do tego z lat pięćdziesiątych. W komunikatach kierowanych do szkół zaczęto używać raczej zwrotu „ministerstwo zwraca uwagę na...” niż „zaleca się” czy „należy”. A na co kierowano uwagę dyrekcji szkół i nauczycieli? Na przykład na ruch ZBoWiD-owski, dlatego miesięcznik, a potem tygodnik „Za Wolność i Lud”, organ Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, reklamowano bibliotekom szkół średnich (Komunikat, 1960/2; Komunikat, 1971/B-10). Kładziono nacisk na opacznie rozumiany internacjonalizm, ograniczony do państw obozu socjalistycznego i tych, które niedawno wprowadziły ten ustrój. Akcentowano zagadnienie walki o pokój i solidarność dzieci i młodzieży całego świata (Staniów, 2021), dlatego miesięcznik „Widnokreśli”, który był organem Ogólnopolskiego Komitetu Pokoju, widziano w zbiorach szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych (Komunikat, 1960/8). Istotnym tematem stawał się rewolucyjny ruch młodzieżowy, więc kwartalnik Komisji Historycznej Komitetu Centralnego Związku Młodzieży Socjalistycznej i Zarządu Głównego Związku Walki Młodych pt. „Pokolenia” kierowany był do liceów, techników i zasadniczych szkół zawodowych (Komunikat, 1963/11). Ale przede wszystkim pogłębiano budowanie przyjaźni między Polską a ZSRR. Czasopisma dostarczały materiałów do celebrowanego w szkołach Miesiąca Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (TPPR) wydawał ilustrowany tygodnik „Przyjaźń”, o „dużych walorach ideowo-wychowawczych”, o czym „przypominało” (!) ministerstwo i sugerowało jego przydatność w szkołach podstawowych i średnich (Komunikat, 1960/12). „Zbliżeniu krajów radzieckich do naszej młodzieży” miał służyć tygodnik „Kraj Rad”, bogato ilustrowany, a przede wszystkim informujący o najnowszych osiągnięciach ZSRR (Komunikat, 1961/11). W latach siedemdziesiątych zaczęto nawet sprowadzać „Gorizonty

¹⁶ W 1959 roku dodano do tego wykazu „Klasy Łączone” i „Nową Szkołę” (Komunikat, 1958/1). Taki stan utrzymano w roku 1959 (Komunikat, 1959/1).

Tiechniki dla Dietiej” — rosyjską wersję polskiego czasopisma popularnotecznego dla dzieci wydawanego przez Naczelną Organizację Techniczną, jako pomoc dydaktyczną dla nauczycieli języka rosyjskiego i dla uczniów interesujących się problemami technicznymi (Komunikat, 1972/6). W końcu — w roku 1973 — zaproponowano szkołom prenumeratę fotogazety „U Przyjaciół”, wydawanej przez Zarząd Główny TPPR i Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne, a zawierającej „aktualne informacje o najciekawszych osiągnięciach Związku Radzieckiego we wszystkich dziedzinach życia, podane w atrakcyjnej i kolorowej szacie graficznej” (Komunikat, 1973/10).

Charakterystyczna jest duża częstotliwość wydawania tych czasopism oraz ich typograficzny rozmach — lepszy papier niż w innych czasopismach oraz bogatsza szata graficzna. W czasach niedoboru materiałów drukarskich był to ewenement. Niestety, w tamtych latach były to zmarnowane przez władzę pieniądze. Oprócz nielicznych aktywistów partyjnych nauczyciele z nieufnością odnosili się do wykorzystywania w procesie nauczania czasopism radzieckich i tych nasyconych ideologicznie, o czym świadczą liczne napomnienia dyrekcji placówek edukacyjnych. Jednocześnie w szkolnych budżetach brakowało środków na podstawowe cele: podręczniki, obowiązkowe lektury, słowniki i encyklopedie. W konsekwencji w latach siedemdziesiątych, w wyniku pewnej frustracji, ale w poczuciu konieczności kontaktu z prasą propagandową i radziecką, zrezygnowano zupełnie z centralnej prenumeraty. Przymuszano za to rodziców w niektórych szkołach do prenumeraty indywidualnej, choć organizowanej przez szkoły (cyklicznie numery opłacanych pism przychodziły w jednej paczce do szkoły i były dystrybuowane do klas i uczniów, których rodzice dokonali takiej opłaty), na zasadzie istotnej pomocy dydaktycznej, pod pretekstem wykorzystywania zawartych tam treści na lekcjach (np. „Wiesiołyje Kartinki”, „Sputnik”, „Ogoniok”). Wbrew założeniom i chęciom władz centralnych transfer idei „nowego człowieka”, założeń ruchu pionierskiego, idei komunizmu czy zażyłej współpracy obu państw nie dokonywał się poprzez lekturę czasopism — ani tych krajowych, ani radzieckich — z taką intensywnością, jakiej by sobie życzono. Młodzi ludzie poszukiwali w periodykach raczej materiałów ich interesujących, wycinali kolorowe ilustracje i traktowali je jako ciekawostkę w szkole na co dzień przesyconej propagandą polityczną, zarówno na lekcjach, jak i w działalności pozalekcyjnej (zwłaszcza zuchowej i harcerskiej). W gorszej sytuacji byli nauczyciele, których obowiązywała służbowa lojalność, a indoktrynacja odbywała się za pośrednictwem szkoleń, narad, materiałów propagandowych i weryfikacji prowadzenia zajęć. Jednak w ślad za hasłami nawołującymi do wykorzystywania odgórnie zaprenumerowanych czasopism nie szły żadne konkretne związane z tym propozycje ani rozwiązania metodyczne, które pokazałyby, jak — poza lekcjami języka rosyjskiego czy nauki o Polsce

i świecie współczesnym (od 1946/47), później propedeutyki nauki o społeczeństwie (w latach siedemdziesiątych: wychowania obywatelskiego) — wykorzystać je w praktyce. I tak, na szczęście, w dużej mierze była to szansa zmarnowana.

WYKORZYSTANE DOKUMENTY MINISTERIALNE (W UKŁADZIE WG TYPÓW I CHRONOLOGII WYDANIA)

INSTRUKCJE

Instrukcja o organizacji i prowadzeniu bibliotek szkół powszechnych, DzUMO¹⁷ 1947 nr 9, poz. 227.

KOMUNIKATY

Komunikat w sprawie czasopisma „Nowa Szkoła”, DzUMO 1946 nr 5, poz. 147.

Komunikat w sprawie miesięcznika „Czyn Młodzieży Polskiego Czerwonego Krzyża”, DzUMO 1946 nr 11, poz. 375.

Komunikat w sprawie czasopism przedmiotowych, DzUMO 1948 nr 5, poz. 96.

Komunikat w sprawie czasopism przedmiotowych, DzUMO 1948 nr 13, poz. 276.

Komunikat w sprawie prenumeraty „Nowej Szkoły”, DzUMO 1949 nr 3, poz. 38.

Komunikat w sprawie prenumeraty czasopisma „Szkoła i Dom”, DzUMO 1950 nr 1, poz. 19.

Komunikat w sprawie prenumeraty czasopisma „Szkoła i Dom”, DzUMO 1950 nr 20, poz. 273.

Komunikat w sprawie prenumeraty miesięczników radzieckich dla szkół ogólnokształcących, DzUMO 1950 nr 22a, poz. 286.

Komunikat w sprawie prenumeraty czasopism radzieckich dla świetlic, DzUMO 1950 nr 22b, poz. 287.

Komunikat w sprawie prenumeraty wydawnictw KC PZPR dla bibliotek szkolnych, DzUMO 1950 nr 23, poz. 301.

Komunikat w sprawie prenumeraty czasopism dziecięcych i młodzieżowych, DzUMO 1951 nr 3, poz. 29.

Komunikat w sprawie czasopism pedagogicznych, DzUMO 1951 nr 8, poz. 91.

Komunikat w sprawie prenumeraty dwutygodnika „Stolica”, DzUMO 1951 nr 15, poz. 207.

Komunikat w sprawie prenumeraty czasopism dla bibliotek szkolnych, DzUMO 1952 nr 3, poz. 31.

Komunikat w sprawie prenumeraty dwumiesięcznika „Wychowanie Fizyczne w Szkole”, DzUMO 1953 nr 5, poz. 41.

Komunikat w sprawie wykazu wydawnictw zatwierdzonych do użytku szkolnego, DzUMO 1953 nr 8, poz. 67.

Komunikat w sprawie tygodnika „Przegląd Kulturalny”, DzUMO 1953 nr 11, poz. 93.

Komunikat w sprawie dodatkowego przydziału czasopism radzieckich, DzUMO 1953 nr 14, poz. 120.

Komunikat w sprawie czasopism naukowych Polskiej Akademii Nauk, DzUMO 1953 nr 16, poz. 141.

Komunikat w sprawie tygodnika „Spółdzielnia Produkcyjna”, DzUMO 1953 nr 17, poz. 150.

¹⁷ DzUMO — Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty.

- Komunikat w sprawie prenumeraty czasopism pedagogicznych na rok 1955, DzUMO 1954 nr 16, poz. 133.
- Komunikat w sprawie prenumeraty miesięcznika „Wiedza i Życie”, DzUMO 1954 nr 17, poz. 145.
- Komunikat w sprawie prenumeraty czasopism dla bibliotek szkolnych w 1955 r., DzUMOiW¹⁸ 1955 nr 4, poz. 32.
- Komunikat w sprawie prenumeraty kwartalnika „Pamiętnik Literacki”, DzUMO 1955 nr 9, poz. 89.
- Komunikat w sprawie prenumeraty czasopism pedagogicznych i przedmiotowych na rok 1957, DzUMO 1956 nr 14, poz. 135.
- Komunikat w sprawie prenumeraty czasopism dla bibliotek szkolnych w 1957 r., DzUMO 1957 nr 1, poz. 8.
- Komunikat w sprawie prenumeraty czasopism dla bibliotek szkolnych w 1958 r., DzUMO 1958 nr 1, poz. 7.
- Komunikat w sprawie prenumeraty czasopism dla bibliotek szkolnych w 1959 r., DzUMO 1959 nr 1, poz. 14.
- Komunikat w sprawie miesięcznika „Za Wolność i Lud”, DzUMO 1960 nr 2, poz. 26.
- Komunikat w sprawie miesięcznika „Widnokreśli”, DzUMO 1960 nr 8, poz. 139.
- Komunikat w sprawie tygodnika „Przyjaźń”, DzUMO 1960 nr 12, poz. 233.
- Komunikat w sprawie tygodnika „Kraj Rad”, DzUMO 1961 nr 11, poz. 148.
- Komunikat w sprawie kwartalnika „Pokolenia”, DzUMO 1963 nr 11, poz. 120.
- Komunikat w sprawie tygodnika „Za Wolność i Lud”, DzUMOiSzW¹⁹ 1971 nr B-10, poz. 63.
- Komunikat w sprawie czasopisma „Gorizonty Techniki dla Dietiej”, DzUMOiW 1972 nr 6, poz. 55.
- Komunikat w sprawie fotogazety „U Przyjaciół”, DzUMOiW 1973 nr 10, poz. 84.

OKÓLNIKI

- Okólnik nr 7 z dnia 19 lutego 1945 roku (Bbl. 1139/45) o przyznawaniu subwencji dla bibliotek, DzUMO 1945 nr 1, poz. 25.
- Okólnik nr 7 z dnia 19 stycznia 1946 roku (Bbl.-151/46) w sprawie bibliotek szkolnych, DzUMO 1946 nr 1, poz. 20.
- Okólnik nr 26 z 29 września 1955 roku w sprawie nauki języków zachodnio-europejskich w szkołach ogólnokształcących, DzUMO 1955 nr 13, poz. 123.

OPRACOWANIA

- [az], (1975). Informacje z kraju i ze świata. *Zeszyty Prasoznawcze*, 1(63), 178.
- Andrzejewska, J. (1996). *Bibliotekarstwo szkolne. Teoria i praktyka*, t. 1. *Organizacja biblioteki*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Bober, S. (2011). *Walka o dusze dzieci i młodzieży w pierwszym dwudziestoleciu Polski Ludowej*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Jarowiecki, J., Nowecki, B., Ruta, Z., (Red.). (1983). *Kształcenie nauczycieli w Polsce Ludowej 1945–1975*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.
- Katalog biblioteki ośmioklasowej szkoły podstawowej*. (1966). Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych.

¹⁸ DzUMOW — Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania.

¹⁹ DzUMOiSzW — Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego.

- Katalog biblioteki ośmioklasowej szkoły podstawowej*, wyd. 2 popr. i uzup. (1971). Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych.
- Korczyńska-Derkacz, M. (2010). Książki szkodliwe politycznie, czyli akcja „oczyszczania” księgozbiorów bibliotek szkolnych, pedagogicznych i publicznych w latach 1947–1956. W: D. Degen, J. Gzella (Red.), *Niewygodne dla władzy: ograniczanie wolności słowa na ziemiach polskich w XIX i XX w.: zbiór studiów* (ss. 335–356). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Korczyńska-Derkacz, M. (2013). Ideologiczne aspekty kształtowania zasobów bibliotek szkolnych i pedagogicznych w Polsce w okresie powojennym (1946–1955). *Bibliotekarz Podlaski*, 2(14), 13–23.
- Korczyńska-Derkacz, M. (2015). „Kocia mama” na indeksie, czyli o decyzjach komisji oceny i selekcji księgozbiorów bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych raz jeszcze. *Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze*, 7, 175–192.
- Kryńska, E.J., Mauersberg, S.W. (2003). *Indoktrynacja młodzieży szkolnej w Polsce w latach 1945–1956*. Białystok: „Trans Humana”.
- Mauersberg, S.W., Walczak, M. (2005). *Szkolnictwo polskie po drugiej wojnie światowej (1944–1956)*. Warszawa: PTP ZG; Radom: Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji.
- Paruzel, M. (2005). Nonsensey PRL (13), *Gazeta Częstochowska*, 12. <https://gazetacz.com.pl/nonsensey-prl-134616/> (dostęp: 13.11.2022).
- Sadowski, J. (2017). Timur i jego drużyna. Semiotyka złożonej relacji utworów Gajdara i Razumnego. W: J. Wojnicka (Red.), *Od Puszkina do Brodskiego. Adaptacje literatury rosyjskiej* (ss. 307–323). Kraków: Stowarzyszenie Przyjaciół Czasopisma o Tematyce Audiowizualnej EKFRANY.
- Staniów, B. (2011). Książka popularnonaukowa w wykazach ministerialnych dla szkół w latach 1945–1980: próba charakterystyki zaleceń lekturowych. W: A. Żbikowska-Migoń przy współud. A. Łuszpak (Red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (ss. 337–345). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Staniów, B. (2016a). „Kalendarze Uczniowskie” jako kompendia wiedzy i narzędzia indoktrynacji młodego czytelnika w latach 1946–1952. W: E. Andrysiak, E. Steczek-Czerńska (Red.), *Region i książka: szkice z dziejów książki regionalnej* (ss. 63–73). Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Staniów, B. (2016b). Książki z serii „Biblioteka Młodych Miczurinowców” jako przykład łączenia popularyzacji wiedzy i ideologizacji młodego pokolenia w latach 50. XX wieku. *Roczniki Biblioteczne*, 60, [209]–221.
- Staniów, B. (2021). Solidarity Among the Children of the World: On Propaganda in Magazines for Young Children in the People’s Republic of Poland. W: A. Matusiak, A. Libura, A. Lewicki (Ed.), *Solidarity and Responsibility Studies on Ethics, Esthetics and Culture* (pp. 67–88). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Ulubione czasopisma Związku Radzieckiego. Epoka, w której nie było internetu*. (2022). Travelerscoffee. <https://travelerscoffee.ru/pl/greens/lyubimye-zhurnaly-sovetskogo-soyuza-epohakogda-ne-bylo-interneta/> (dostęp: 13.11.2022).
- Wierchnicki, M. (2015). *Szkolnictwo polskie w latach 1945–1948*, Historia.org.pl. <https://historia.org.pl/2015/07/02/szkolnictwo-w-polsce-w-latach-1945-1948/> (dostęp: 20.09.2022).
- Zajac, H. (2008). *Ewolucja teorii nauczania języka rosyjskiego w szkole polskiej w latach 1950–2000*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.

BOGUMIŁA STANIÓW

IN THE SERVICE OF IDEOLOGY: THE CENTRALISED PURCHASING OF MAGAZINES AND SUBSCRIPTION RECOMMENDATIONS FOR SCHOOLS IN POLAND IN THE 1950S

Summary

After World War II, the educational authorities had a significant influence on what was to be held by school libraries. The Ministry of Education published lists of books of enduring literary, cognitive and educational value, qualified for primary school libraries. Since 1945 they essentially helped schools properly manage the modest subsidies they received, which — other urgent needs aside — were to cover the costs related to amassing and completing their library collections. The aforementioned lists were also to help librarians in the ‘planned’ compilation of collections in accordance with official recommendations and to facilitate the ‘management’ of reading among children and young adults. They were to be used by publishers and booksellers in shaping publishing policy. Some of the recommended titles, especially just after the war, reached schools through the centralised purchasing system. The centralised purchasing of magazines for school libraries at all school levels and for teachers’ collections is a lesser known fact. It clearly shows how the authorities exercised political influence on society through schools after 1949. School libraries and common rooms were supplied with periodicals for students and teachers from the centrally prepared distribution list and orders and recommendations were given to subscribe to magazines of a clear ‘ideological and educational’ nature, including Soviet ones. This article describes the most important stages in the centralisation and ideologisation of amassing and using magazines at schools, which depended on the political situation in Poland. The basic source materials are the journals of the Ministry of Education, which contain a complete set of executive legal acts applying to schools of all types and levels.

KEY WORDS: centralised purchasing of magazines, history of the press, school system, 1950–1956